

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Свещинська Наталя Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін мистецького факультету Кіровоградського

державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: інструментально-виконавська підготовка майбутніх учителів музики.

УДК 372.878

**МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ
ТА ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ**

Тетяна СИРОТЮК (Київ)

Постановка проблеми. Глобалізаційна та євроінтеграційна направленість соціально-культурного розвитку, зокрема освітньої сфери, має відбуватись з урахуванням національно-духовних світоглядних постулатів. Комплекс суперечностей між загальносвітовими особливостями трансформації освітньої парадигми та національно-локальною специфікою її реформування може викликати загрозу нівелювання етнічних традицій – власне культурних, духовних, моральних, естетичних. Тому виникає потреба вироблення концептуальних засад освітнього розвитку, призначення яких, на думку І. Зязюна, полягає в тому, щоб «захистити освіту, яка гарантує збереження і розвиток національної і духовної самобутності будь-якого народу, його культури – неперехідної святині, без якої немає і не може бути ні свободи особистості, ні свободи народу, ні незалежної країни. За наявності основних ідей у суспільстві (ідеології), їхньої практичної реалізації, воно (суспільство) отримує динамічну, гнучку і внутрішньо стійку систему освіти, орієнтовану на історично-культурні особливості держави, її сучасні і перспективні потреби, з одночасним передбаченням її органічного входження у світовий освітній простір» [2, с. 23].

На сьогодні особливого соціокультурного значення набула фундаментальна підготовка творчих, науково-активних, інтелектуально ерудованих учителів і викладачів, яка здійснюється передусім у педагогічних університетах. У процесі взаємодії глобалізаційних, євроінтеграційних та локально-національних світоглядних тенденцій актуальним залишається питання підвищення ефективності музичної підготовки, основною метою якої є формування національно свідомої особистості, професійно-компетентного, культурно-ерудованого вчителя музики та художньої культури.

Аналіз досліджень і публікацій. У науково-методологічній літературі ми знаходимо різні підходи до класифікації методів навчання. Сучасні науковці з-поміж

яких: Е. Абдулін, Д. Кабалевський, О. Любова, О. Михайличенко, О. Ніколаєва, О. Олексюк, Е. Печерська, Т. Рейзенкінд, В. Черкасов пропонують різні типи методів навчання. Тематика нашого дослідження доповнює наукові пошуки вище зазначених авторів, уможливорює висловити власний погляд на зміст методів навчання в музично-педагогічній освіті.

Виклад основного матеріалу. Система музичної підготовки майбутніх вчителів музики і співів та художньої культури ґрунтується на культурологічному підході. Культурологічний підхід до модернізації освіти, на думку І. Зязюна, має глобальну мету – формування людини культури, здатної з максимальною ефективністю реалізувати свої індивідуальні здібності і свої інтелектуальні та моральні можливості, якій притаманна потреба і пристрасть до самореалізації, адже людина культури – це втілення зрізів культурного начала в людині: свободи, гуманності, творчості, духовності, адаптивності [1]. Відповідно вчитель музики та художньої культури має формуватись як людина культури – духовна особистість, з високим рівнем громадянської самосвідомості, яка орієнтована на систему загальнолюдських цінностей, опановує світову і національну культуру, яка здатна до життя в умовах діалогу культур, якій властиве прагнення до життєтворчості.

Слід зазначити, що для досягнення якісної музичної підготовки майбутніх учителів музики та художньої культури ми рекомендуємо застосовувати наступні методи навчання: вербалізація змісту художніх творів; демонстрація художніх творів (їх фрагментів); художнє ілюстрування словесних пояснень; художнє вправлення; виконання етюдів; створення ескізів; інтерпретаційне опрацювання; варіантна розробка; імпровізація; створення художніх образів [3].

Вербалізація змісту художніх творів – метод, який зорієнтовано на досягнення глибокого усвідомлення майбутнім учителем музики та художньої культури внутрішньої сутності художніх образів, характеристику їх

сміслового наповнення. Відомо, що зміст образу – музичного, хореографічного, театрального тощо – найповніше передається власне засобами мистецтва. Так, зміст музичних образів відтворюється засобами ритму, мелодії, тембру тощо, актор створює образ за допомогою інтонаційного прочитання тексту, міміки, пантоміміки тощо. Передати словами музику завжди важко, і, практично, до кінця, повністю неможливо. Якби слово могло точно передати зміст, скажімо, музичного твору, відпала б потреба в музиці як у виді мистецтва. Влучно про це сказано у Новелли Матвеевої:

Ви розповіли музику словами?
Та, мабуть, непотрібні їй слова,
Бо, конкуруючи із Вами,
Словами говорила би сама.
Й ніколи, хай простить мене наука,
Не витрчала б часу на ті звуки!

Тоді чому ж метод вербалізації виявляється дієвим у практиці мистецького навчання?

Ми вважаємо, що, залучаючи до словесного коментування образного змісту художнього твору, викладач активізує, по-перше, мистецьку увагу студента, по-друге, стимулює багаторазове сприймання образу, що сприяє фіксації отриманих почуттів і вражень, а, головне, спонукає до художньо-образного мислення, де словесний компонент відіграє значну роль, дозволяючи студенту глибше, повніше усвідомити зміст твору і в цілому, і в деталях.

Дійсно, слово не в змозі повністю передати зміст музичного твору. Проте, підбираючи словесні характеристики, студент наближується до більш точного сприймання змістової сутності образу. На сьогодні в навчальному процесі з музичних дисциплін застосовується вербалізація художнього образу у вигляді усних і письмових анотацій.

Демонстрація художніх творів (їх фрагментів) – ефективний метод мистецького навчання, сутність якого полягає у наданні зразка того художнього результату, до якого прагне студент, у наданні своєрідного еталону опрацювання навчального матеріалу. На заняттях з музики викладач показує, як має звучати музичний твір в результаті розумування. Сенс педагогічної художньої демонстрації полягає в тому, щоб задати орієнтири мистецького пошуку студенту, наочно відтворити образ, який має бути ним досягнутий.

Метод демонстрації дає можливість конкретизувати в художній формі тих завдань, що висувуються в процесі навчання, недоліки – у невільному спонуканні студентів до наслідування. Викладач має знайти міру у

застосуванні художньої демонстрації. Якщо студент в процесі навчальної діяльності постійно орієнтується на продемонстровані зразки, виникає небезпека гальмування творчих процесів, обмеження його самостійності. Якщо ж викладач застосовує виключно словесні пояснення, не вдаючись до художньої демонстрації, навчання ризикує набути формалізованих рис, перетворитись на виключно словесні обговорення, втратити художньо-образну основу. Художня демонстрація може відбуватись у виконанні самого викладача, який грає або відтворює музичний твір, або у виконанні видатних діячів мистецтва – слухання музики і співу в запису, відвідування філармонії, консерваторії, театру тощо. Сприйняття мистецьких образів, створених викладачем, містить ефект психологічного «зараження» живою енергією художньої творчості відомої, близької людини. Демонструючи учням результати діяльності видатних митців, викладач отримує можливість ознайомити їх із еталонними мистецькими зразками, висвітлити характерні риси досконалого, естетично довершеного втілення художньої мети.

Залежно від навчальних завдань демонстрація художнього матеріалу може мати повний характер, коли твір демонструється цілком, або фрагментарний характер, якщо викладач зосереджує увагу на демонстрації окремих частин художнього твору.

Художнє ілюстрування словесних пояснень – метод, сутність якого полягає у демонстрації художніх творів з метою пояснення, підтвердження, своєрідної аргументації завдяки конкретним мистецьким прикладам певної теоретичної позиції, словесно вираженої думки. Викладач, для того щоб довести власну думку, вдається до показу, демонстрації мистецького твору. Наприклад, розкриваючи риси художнього стилю М. Лисенка, викладач виконує музичну п'єсу, або її фрагмент для того щоб наочно продемонструвати студентам особливості стильового письма українського композитора.

Ілюстрування загалом ґрунтується на засадах художньо-педагогічної демонстрації, отже, має як спільні із нею риси, так і певні відмінності. І в процесі застосування методу демонстрації художніх творів, і в процесі художнього ілюстрування передбачається досконалий показ, такий, що відповідає естетичним критеріям. Вимоги до художньої якості мистецького зразка, що використовується в процесі ілюстрування, не зникають.

Професійне виконання музичного твору – неодмінний супутник ілюстрування. Знизити вимоги до художньої якості зразка, що

використовується при ілюструванні, означає йти всупереч самій сутності методу. Наведемо приклад негативного характеру.

На екзамені з історії музики з'ясувалось, що, характеризуючи творчість К. Дебюссі, майже всі студенти не виявили зацікавленого, схвального ставлення до музики видатного французького композитора. В чому річ? З'ясувалось, що на заняттях, у процесі прослуховування музичних творів, викладач використовував неякісний запис музики. В результаті у студентів виникло спотворене уявлення щодо музичної творчості К. Дебюссі.

З наведеного прикладу видно, що низька якість ілюстрації може дати зворотний ефект – не сприяти роз'ясненню теоретичної позиції викладача, а, навпаки, знівелювати її. Отже, художня якість ілюстрації – це неодмінна умова застосування художнього ілюстрування.

Якщо художність виконання – це неодмінна вимога при застосуванні і першого методу (демонстрація художніх творів), і другого (художнє ілюстрування словесних пояснень), тоді виникає запитання: «В чому різниця між цими методами? Можливо, не варто їх відокремлювати?».

Відмінності полягають у наступному. В процесі застосування методу художньої демонстрації сприймання твору для студента набуває характеру самодостатності, першочерговості. В процесі застосування методу демонстрації творів мистецтва увагу студента спрямовано виключно на художній твір, на зміст художніх образів. Натомість, при застосуванні методу художнього ілюстрування слухання музики або співу носить вторинний, додатковий характер. А звідси випливає і специфіка уваги того, хто сприймає мистецький твір під час ілюстрування, яка носить переважно вибірковий характер. Музика або спів сприймається не тільки і не стільки як цілісне художнє творіння, що має викликати відповідне естетичне переживання чи емоційний настрій у студента, а переважно як приклад, художньо-образний коментар, наочний супровід до словесного повідомлення. Сприймання художнього твору в процесі ілюстрування може відзначатись певною поверховістю, зумовленою потребою насамперед слідкувати за думкою викладача, в той час, як можливості глибокого входження до змісту художнього образу об'єктивно виявляються обмеженими.

Художнє вправління – багаторазове повторення мистецьких дій з метою досягнення досконалості їх виконання, закріплення на рівні автоматизму. Залучення студентів до виконання вправ передбачає попереднє усвідомлення мети вправління, ролі виконання вправ у набутті мистецьких умінь і

навичок, значення в оволодінні мистецькими засобами створення художнього образу.

Довготривале виконання певних художніх навчальних завдань, вправ під керівництвом викладача сприяє формуванню в студентів мистецьких умінь і навичок. Ефективність художнього вправління в мистецькому навчанні зумовлено застосуванням відповідних психологічних і методичних рекомендацій.

Виконання етюдів – фрагментарне виконання мистецького твору з метою відпрацювання окремих його художніх деталей. У музичному мистецтві етюди виступають закінченими творами, виконання яких сприяє розвитку художньо-виражальних можливостей студента, зокрема, його рухового («технічного») апарату. Створення ескізів слугує фіксації художнього замислу, отриманню попереднього уявлення щодо художнього змісту твору, розробці плану його музичного виконання. Ескізне опрацювання твору в музичному навчанні застосовується з метою попереднього цілісного охоплення студентом образно-художнього змісту розучуваного твору без детального опрацювання технічних моментів, без доведення виконання до досконалості.

Інтерпретаційне опрацювання художнього твору орієнтує студента на власне тлумачення художніх образів, створених автором. Інтерпретація – це основний вид художньої діяльності у виконавських мистецтвах. Процес мистецької інтерпретації містить не тільки відтворювальні, репродуктивні аспекти, але і значний потенціал виявлення творчого ставлення до твору. Виконавцю треба не лише заглибитись в авторське відчуття образу і якомога повніше передати його у власній трактовці, а й виявити власне розуміння тексту, виразити власні почуття, передати особливості власного сприйняття того, що створив автор. Адже виконавець – не механічний транслятор волі композитора. Заморожені в нотному тексті почуття композитора піаніст, співак, скрипаль має розтопити силою власної уяви, власних емоцій.

Варіантна розробка художнього матеріалу передбачає залучення студента до створення (уявлення) різних варіантів вирішення художнього задуму. Варіантне опрацювання містить суттєву частку творчості. Наприклад, у музичному навчанні варіативне прочитання змісту музики виступає ефективним засобом залучення студентів до творчого опрацювання образного змісту твору. Пошук різних художніх деталей, нюансів виконання наближує студента як до усвідомлення об'єктивних засад змістового наповнення твору, так і до більш чіткого виявлення

суб'єктивного відчуття музики, власної інтерпретаційної позиції.

Надзвичайно значущим в музично-творчому розвитку виявляється залучення студентів до варіативної розробки музичної теми – створення музичних варіацій.

Імпровізація – практичний метод мистецького навчання, що застосовується з метою спонукання студента до творчої діяльності, активізації його творчих схильностей, здатності не тільки відтворити чужий задум, а й виявити спроможність до власних творчих знахідок. Сутність імпровізації полягає в миттєвому створенні музики саме в момент виконання. Імпровізація часто виступає як спроба безпосередньо, зараз і негайно, передати мистецькими засобами власні відчуття, і переживання, знайти для них відповідну форму художнього втілення. Імпровізація – творчість без попередньої підготовки, непередбачуваний розвиток творчого задуму,

Педагогічне значення імпровізації ґрунтується на необхідності сфокусувати в необхідний момент творчі сили, максимально активізувати уяву і фантазію. Імпровізація носить характер такого пізнання і творення художніх явищ, де експромт і неочікуваність художнього результату виявляються основними способами. Через те залучення до імпровізації допомагає студентам працювати з повною віддачею, напружено творчих можливостей. Важливого значення набуває пошук методів імпровізації завдяки можливості віднаходити художню істину методом «спроб і помилок», активізуючи тим самим приховані ресурси творчої поведінки.

Створення художніх образів – метод, який передбачає залучення студентів до створення нового в мистецтві. Нехай творчі спроби студентів не містять художньої цінності, все одно сам процес створення того, чого раніше не було в мистецтві, виявляється могутнім фактором їх спонукання до активного художнього самовираження. Мистецький образ

втілює результат творчих дій автора. Залучаючи студента до творчості, викладач створює умови до досягнення внутрішніх закономірностей мистецтва, усвідомлення його творчої природи на рівні практичних дій. Навчання методом спонукання до творчості – найефективніший метод художнього розвитку студентів.

Висновки. Як показала практика, використання викладачами кафедри теорії та методики постановки голосу Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова зазначених вище методів у навчальному процесі дає можливість підготувати професійно-компетентного, культурно-ерудованого вчителя музики і співів та художньої культури.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Зязюн І. А. Естетичні засади розвитку особистості / І. А. Зязюн // Мистецтво у розвитку особистості: Монографія; За ред., передмова та післямова Н. Г. Ничкало. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – 224 с. – С. 14–36.
2. Зязюн І. А. Філософські засади освіти: освітні і виховні парадигми, освітні технології, діалектика педагогічної дії / І. А. Зязюн // Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти: Монографія. – К., 2003. – 246 с. – С. 11–59.
3. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 272 с.
4. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навч. посіб. / О. П. Рудницька. – К., 2002. – 270 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Сиротюк Тетяна Андріївна – доцент кафедри теорії та методики постановки голосу Інституту мистецтв національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Коло наукових інтересів: професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва.

УДК 371.134+378.041

ТВОРЧО-ВИКОНАВСЬКА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Тетяна СТРАТАН-АРТИШКОВА (Кіровоград)

Постановка проблеми. Процеси модернізації та глобалізації, що охопили всі сфери цивілізаційного простору, перехід від постіндустріального до інформаційного суспільства, інтеграційні соціально-економічні

процеси, складний і динамічний розвиток нашого суспільства потребує розв'язання актуальних завдань, зумовлених об'єктивною потребою суспільства у конкуренто-спроможних фахівцях, соціальним запитом на